

УДК 94 (363.4:367+369.2+398.6) “9”

**КАРОЛІНЗЬКІ ЗЕМЕЛЬНІ ДАРУВАННЯ БАВАРСЬКІЙ ЦЕРКВІ
ЯК ЗАСІБ КОЛОНІЗАЦІЙНОГО ТА МІСІОНЕРСЬКОГО ОСВОЄННЯ
“МОЛОДШОЇ ЄВРОПИ” (ПЕРША ПОЛОВИНА – СЕРЕДИНА ІХ ст.)****Частина 2****Остап КАРДАШ***Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,**кафедра всесвітньої історії,**Центр медієвістичних студій**вул. Шевченка, 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна**e-mail: ostep.kardash@gmail.com**DOI: 10.15330/gal.35.11-23**ORCID: 0000-0002-4250-6187*

Стаття присвячена проблемі колонізаційного і місіонерського освоєння духівництвом баварських церковних діоцезів пост-аварського простору “Молодшої Європи”, зокрема територій у межах Східної марки, Паннонії та Моравії, у перші десятиліття після зруйнування Аварського каганату. На основі аналізу великої кількості дарчих і конфірмаційних актів з канцелярії франкського імператора Карла Великого, його нащадків – імператора Людовіка I Благочестивого, баварського та згодом східнофранкського короля Людовіка II Німецького, а також місцевих урядових еліт окреслено динаміку, специфіку та географічні межі, розширення земельних володінь і поширення церковної традиції ряду діоцезів і монастирських спільнот Баварської Церкви на згаданих теренах. Автор доходить висновку, що баварське духівництво усіх церковних провінцій і монастирів було об’єднане спільною метою – євангелізацією та інтеграцією місцевого населення у межах власних володінь та поширенням каролінзького політичного впливу разом із латинською церковною традицією на східні, порубіжні з володіннями Каролінгів, слов’янські землі.

Ключові слова: *Пассауське єпископство, Зальцбурзьке архієпископство, Фрайзинзьке єпископство, Регенсбурзьке єпископство, Альтайхський монастир, діоцез, дарчий акт.*

У першій частині даної статті, опублікованої у минулому році, на прикладі динаміки розширення земельних володінь та дієцезіальних теренів єпископства Пассау та Зальцбурзького архієпископства ми описали процес колонізації, місіонерського освоєння та поетапного впровадження церковної інституалізації латинським духівництвом Баварської Церкви на пост-аварських теренах Східної марки та Верхньої Паннонії упродовж першої половини – середини ІХ ст.¹ Як вдалося з’ясувати, духівництво усіх баварських діоцезів, а також окремих монастирських спільнот об’єднувалося спільною метою – поширенням латинської церковної традиції та опосередкованого політичного впливу Каролінгів на східних слов’янських або частково слов’янських переферіях та пограниччях їхніх володінь². Тож, невиходячи за рамки поставленої мети та попередньоокресленого переліку завдань актуальної статті³, у другій її частині детально розглянемо процес збільшення окремих дієцезіальних і монастирських землеволодінь та формування еклезіальних і конкретно місіонерських теренів, транспортно-еклезіальних систем Фрайзинзького та Регенсбурзького єпископств, а також Альтайхського монастиря Св. Маврикія у пост-аварській Паннонії та Східній марці першої половини ІХ ст.

¹ Див.: Кардаш О. Каролінзькі земельні дарування Баварській Церкві як засіб колонізаційного та місіонерського освоєння “Молодшої Європи” (перша половина – середина ІХ ст.). Ч. 1. *Галичина. Науковий і культурно-просвітний часопис*. Івано-Франківськ, 2021. Вип. 34. С. 7–22.

² Ibid. С. 17.

³ Див.: Ibid. С. 9.

Фрайзинзька церковна марка “ad Pochinauua” та договір зі слов’янами 21 серпня 827 р.

Не менш динамічно, ніж у випадку Пассауського єпископства та Зальцбурзького архієпископства, розширювалися володіння та поширювалася церковна традиція інших діоцезів і монастирських спільнот Баварської Церкви у Східній марці та Паннонії. За словами Ганса Краваріка, згадані нами раніше місіонерські центри Наарн, Рід, Заксен і Лінц сприяли “інтеграції слов’ян” (у тому числі церковній. – *О. К.*) в окресленому регіоні⁴. Одним із її проявів була участь слов’ян на чолі з “Техіліном і його синами” (“*Techilino et filiis eius*”) у переговорах з фрайзинзьким єпископом Хіттоном (*Hitto*, † 835) і Вільгельмом (*Uuillihelm / Vuillihelmus / Wilhelmus comes*, 821–853), графом Траунгау (Східна марка), 21 серпня 827 р. у місцевостях Пухенау (*Pochinauua*, західніше Лінца) та Пьостлінгберг (*Cestiniŋperc*, на північ від Лінца)^{*} стосовно встановлення меж “між тим божим обителем у Похінаві (Пухенау – *О. К.*) та між слов’янами, що там близько проживали”⁵. Необхідні межі церковної “марки” (“*marca*”) *ad Pochinauua*^{**}, що знаходилася у сфері впливу Фрайзинзького діоцезу⁶, відносно слов’янських земель, окреслили “від того струмка, що зветься Деозінпах, де він вливається до Дунаю, й звідти довкола старих скель аж до Кестінперка (Пьостлінгерга – *О. К.*), а далі на схід до тієї межі, що проходить до Лінца, та посередині до трьох зелених буків, й (...) аж до інших меж”⁷.

Для успішнішого досягнення означеної мети – християнізації та інтеграції слов’янських (та почасти баварських) спільнот – Людовік I Благочестивий (*Ludovicus / Hluduuicus Pius*, 778–

⁴ Krawarik H. Siedlungsprozesse des Frühmittelalters im Mühlviertel. *Jahrbuch der Gesellschaft für Landeskunde und Denkmalpflege Oberösterreich*. Linz, 2014. Bd. 159. S. 90.

^{*} Йдеться про сучасну верхньоавстрійську громаду Пухенау (округ Урфар) та гору Пьостлінгберг північніше Лінца (і водночас однойменний його район) (див.: *Magna Moraviae Fontes Historici: Prameny k dějinám Velké Moravy* (далі – ММФН) / ed. D. Bartoňková, L. Havlík, I. Hrbek, J. Ludvíkovský, R. Vačerka. Brno : Universita J. E. Purkyně, 1969. Т. 3 : Diplomata. Epistolae. Textus historici varii. S. 23–24 [приміт. 1, 2], а також: Aspernig W. Die grundherrschaftliche Entwicklung der nordwestlichen Umgebung von Linz (Puchenau und Pöstlingberg) von der bayerischen Landnahme bis zur Aufhebung der Grundherrschaft. *Historisches Jahrbuch der Stadt Linz 1997*. Linz : Archiv der Stadt Linz, 1999. S. 14, 18, 22–24). Хоча австрійський історик Франц Пфедфер допускав можливість ототожнення назви “*Cestiniŋperc / Chestinperc*” зі слов’янським поселенням (можливо, Техіліновим) на вершині гори Коглерау північніше Лінца і, зокрема, Пухенау (див.: Pfeffer F. Altwege und Altgrenzen auf dem Pöstlingberg Lichtenberg bei Linz. *Jahrbuch des Oberösterreichischen Musealvereines*. Linz, 1955. Bd. 100. S. 169). Окрім Техіліна, у процесі територіального розмежування взяли участь 32 баварці і 21 слов’янин, а протилежну сторону, окрім єпископа Хіттона і графа Вільгельма, представляв також префект Східної марки, маркграф Герольд (див.: ММФН. Т. 3. S. 23–24. Див. також: Pfeffer F. Altwege und Altgrenzen... S. 159–160).

⁵ “(...) inter ipsa casa dei ad Pochinauua et inter Sclauaniis ibidem prope commanentibus (...)”, ММФН. Т. 3. S. 23–24.

^{**} На чітке термінологічне розмежування понять лінійних меж і марки як території зі своєю церковною юрисдикцією, що знаходилася в цих межах осібно від місцевих приватних слов’янських володінь, звернула увагу Леан Мері Гуд (див.: Good L. M. Land and Landscape: The Transformation from Agilolfing to Carolingian Bavaria, 700–900: A dissertation submitted in partial satisfaction of the requirements for the degree Doctor of Philosophy in History. Los Angeles : University of California, 2012. P. 259–260).

⁶ Див., зокрема: Pfeffer F. Altwege und Altgrenzen... S. 159–160; Aspernig W. Die grundherrschaftliche Entwicklung... S. 15–21. Володіння у Пухенау (“*in loco nuncupante Poachinauua*”) фрайзинзький єпископ Атто (*Attonus/Atto*, † 810/811) ще 807 р. отримав від абата монастиря Мосбург (в сучасному південнонімецькому місті Мосбург ан дер Ізар, земля Баден-Вюртемберг) – Регінберта (*Reginperht / Reginberht*, † 811) взамін на “місцевість, що зветься Перга” (“*loco qui dicitur Perga*”) – сучасне південнонімецьке селище Берген у межах баварської громади Ванг (див.: Pfeffer F. Altwege und Altgrenzen... S. 159–160; Aspernig W. Die grundherrschaftliche Entwicklung... S. 15–16; Good L. M. Land and Landscape... P. 259).

⁷ “(...) de illo rivolo qui dicitur Deozinpah ubi ipse fluxit in Danubium et deinde circumiens ad veteranis petris usque ad Chestinperc, deinde ad orientalem partem ad illo te<r>mino que marchit ad Linza et in medietatem favas III virentes et (...) usque ad aliis terminis”, ММФН. Т. 3. S. 24. Гідронім “*Deozinpah*” не вдається чітко ідентифікувати, однак, як переконливо висловився Ф. Пфедфер, це мав бути один зі струмків, які нині протікають вище від Пухенау, й такий, що утворював його південно-західний кут (див.: Pfeffer F. Altwege und Altgrenzen... S. 160–161).

840) та його син, баварський король, а пізніше – східнофранкський правитель, Людовік II Німецький (*Ludovicus / Hludouuicus / Lödewicus*, бл. 806–876), поряд з місцевими політичними елітами нарощували потугу Баварської Церкви, постійно надаючи їй структурам щедрі земельні дарування на згаданих теренах, населення яких було основним об'єктом місіонерської діяльності латинських проповідників. Так процитована вище угода 21 серпня 827 р. єпископа Хіттона та графа Вільгельма зі слов'янами дає нам певні уявлення про межі поширення церковної традиції Фрайзинського єпископства на триторіях неподалік від Лінца (північніше Дунаю)⁸. З початку 30-х рр. IX ст. в окремих місцевостях окресленого місіонерського маршруту (823 р.)⁹ поряд з пассауським кліром спостерігаємо й присутність духівництва з інших монастирських центрів, які перебували у сфері впливу єпископства Пассау та інших баварських діоцезів.

Володіння Альтайхського монастиря Св. Маврикія у межах “*terrae Auarorum*”

На прохання Гозбальда (*Gauzbaldu*, † 20 вересня 855), королівського архикапеллана й аббата Альтайхського монастиря Св. Маврикія (830–855), актом від 6 жовтня 830 р. баварський король Людовік надав “ті володіння (передані раніше Карлом Великим, однак, без відповідного акту згаданому монастиреві в “*terra Auarorum*”. – О. К.) урочистим даруванням у постійну власність тому ж монастиреві, тобто місцевість, що зветься Вахова, межею якої є джерело струмка під назвою Мустріка, аж до того місця, де він вливається в Дунай, а далі простягається вгору до берега Дунаю, аж до Бохбаху і за Бохбахом один манс, й далі неподалік від Бохбаху вгору аж до вершини гори, що зветься Агорніцо, і далі інше місце під назвою Аккуссбах поблизу берега Дунаю, міра якого у довжині є одна миля й так само у ширині, а далі одну ділянку, що обсягає один манс, де лежить власність Фрайзинської Церкви”¹⁰.

⁸ Див. насамперед: ММФН. Т. 3. S. 23–24. Див. також: Aspernig W. Die grundherrschaftliche Entwicklung... S. 13–32.

⁹ Див.: Kardash O. An attempt at delineation of the eastern missionary route of the clergy of Passau on the lands of the post-Avar Danube region during the first half of the 9th century. *Konstantínove listy* / ed. P. Ivanič. Nitra, 2020. Vol. 13/2. P. 5–15; Кардаш О. *Каролінзькі земельні дарування...* С. 10–15.

¹⁰ “(...) ipsas res perpetuo possidendas sollemni datione eidem (...) monasterio, id est locum qui nuncupatur Uuahouua, qui terminatur a fonte rivoli qui vocatur Mustrica usque in eum locum, ubi ipse Danubium influit, ac deinde tendit sursum in ripam Danubii usque in Bohbah, et ultra Bohbah mansum unum, et inde iuxta Bohbah sursum usque in verticem montis qui nuncupatur Ahornico, nec non et alium locum nuncupantem Accussbah iuxta ripam Danubii, cuius mensura est in longitudine miliarium unum et similiter in latitudine, nec non et campum unum, qui continet mansum unum, quem interiacet causa Frisingensis ecclesiae”, див.: MGH. *Diplomata Regum Germaniae ex Stirpe Karolinorum* (далі – MGH *Diplomata*) / ed. Societas Aperiendis Fontibus Rerum Germanicarum Medii Aevi. Berolin : Apud Weidmannos, 1934. Т. 1 : Ludowici Germanici, Karlomanni, Ludowici Iunioris diplomata / ed. P. Kehr. P. 3; ММФН. Т. 3. S. 28.

Uuahouua – долина Вахау уздовж Дунаю в сучасній Нижній Австрії (див. приміт. 4: ММФН. Т. 3. S. 28).

Mustrica – струмок Місслінгах у Нижній Австрії (див.: ММФН. Т. 3. S. 28 [приміт. 5]; Lechner K. *Geschichte der Besiedlung und der ursprünglichen Grundbesitzverteilung des Waldviertels. Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich*. Wien, 1924. Bd. 19. S. 31, 34).

Bohbah – очевидно, струмок Шпітцербах з притокою – струмком Марбах у Нижній Австрії (див.: ММФН. Т. 3. S. 28 [приміт. 6]; Lechner K. *Geschichte der Besiedlung...* S. 31, 34), або струмок Ендлінгбах у місті Агсбах Маркт (центр громади Агсбах) на теренах Нижньої Австрії (див. приміт. 6: ММФН. Т. 3. S. 28).

Ahornico – гора Яуерлінг на території громади Марія Лаах ам Яуерлінг (округ Кремс-Ланд) у межах Нижньої Австрії (див.: Lechner K. *Geschichte der Besiedlung...* S. 26, 34; Holub Z. *Jazykové doklady prehistorické podunajské migrace slovanského etnika na český jih*. Opava : Slezská univerzita v Opavě, Optys, 2014. S. 89, 159). У даному топонімі чітко простежується слов'янська основа *jaworъ-* (*Jauer-*), яка, за спостереженнями чеського мовознавця Збінека Голуба, особливо поширена разом з іншими топонімами слов'янської генези в окресленій місцевості Нижньої Австрії (див.: Holub Z. *Jazykové doklady...* S. 54, 110), та яку можна порівняти з формою **ahor* (від нім. *Ahorn* – “клен”) (див.: Holub Z. *Jazykové doklady...* S. 54, 110), яскравим прикладом чого слугує згадана назва “*Ahornico*”. Вона, найімовірніше, була запози-

Гозбальд, будучи абатом Альтайхського монастиря Св. Маврикія (з 830 р.), пізніше – єпископом Вюрцбурга (842–855), виконуючи функції водночас архікапеллана й канцлера (830–833) при дворі баварського короля Людовіка¹¹, за однією з версій, служив також хорєпископом Пассауського діоцезу¹², про що, ймовірно, свідчить запис “*Kozbald abb. chorep.*”, вміщений у “*Старшій книзі побратимів*” (“*Liber confraternitatum vetustior*”) монастиря Св. Петра у Зальцбурзі¹³. У багатьох аспектах дана теорія все ще відкрита для наукових дискусій¹⁴. Однак, якщо згаданий альтайхський абат й архікапеллан короля Людовіка все ж володів канонічним правом участі у церковному управлінні та представництві інтересів пассауського єпископа Регінгара (*Reginarius / Ragenarius*, 818–838), особливо в межах підконтрольного йому Вахау, то мав усі повноваження клопотатися перед каролінзькими елітами у Баварії про надання монастирській спільноті Альтайха певних земельних володінь на цій території*. Отже, уздовж окресленого місіонерського маршруту і водночас транспортно-еклезіальної системи духівництва Св. Стефана, зокрема на терені Вахау, поряд з володіннями єпископства Пассау розташовувалися територіальні дарування Альтайхського монастиря і Фрайзинзького діоцезу* (як це помітно з процитованого вище акту 830 р.), а пізніше також Зальцбурзького архієпископства¹⁵.

Регенсбурзька церковна традиція Св. Еммерама у пост-аварській Східній марці та “in regione Pannonia”

Численними володіннями в означеному регіоні було репрезентоване також Регенсбурзьке єпископство Св. Еммерама, про що свідчить цілий ряд актових документів з канцелярії

ченням з давньослов'янської лексики “*javornik*” (наприклад, сучасн. чес. *javornik* – “клен” – *О. К.*) (див.: Lechner K. *Geschichte der Besiedlung...* S. 26).

Accussbah – Агсбах, ярмаркова громада у Нижній Австрії (округ Кремс-Ланд) поблизу Вахау (див.: MMFH. Т. 3. S. 28 [приміт. 8]; Lechner K. *Geschichte der Besiedlung...* S. 34).

¹¹ Див.: Löwe H. *Gozbald von Niederaltaich und Papst Gregor IV. Festschrift Bernhard Bischoff zu seinem 65. Geburtstag* / hg. von J. Autenrieth, F. Brunhölzl. Stuttgart : Anton Hiersemann, 1971. S. 164–171, 175–176; Houben H. *Eine wiederentdeckte Urkunde des Abtes Gozbald von Niederaltaich. Archivalische Zeitschrift. Köln ; Wien, 1976. Bd. 72. S. 12–13; Goldberg E. J. Struggle for Empire: Kingship and Conflict under Louis the German 817–876. Ithaca ; London : Cornell University Press, 2006. P. 71.*

¹² Див., наприклад: Löwe H. *Gozbald von Niederaltaich...* S. 170.

¹³ *Liber confraternitatum vetustior. MGH. Necrologia Germaniae* / ed. Societas Aperiendis Fontibus Rerum Germanicarum Medii Aevi. Berolin : Apud Weidmannos, 1904. Т. 2 : Diocesis Salisburgensis / ed. S. Herzberg-Fränkell. P. 7. Див. також: Löwe H. *Gozbald von Niederaltaich...* S. 170.

¹⁴ Так німецький історик Губерт Гоубен навпаки заперечував будь-яку доказовість запису некролога Зальцбурзького монастиря Св. Петра на користь факту, що Гозбальд не був пассауським хорєпископом до моменту отримання сану єпископа Вюрцбурга у 842 р. (див.: Houben H. *Eine wiederentdeckte Urkunde...* S. 14, 18).

* Актом від 18 грудня 864 р. Людвік II Німецький (тоді вже східнофранкський король) підтвердив надання спільноті Альтайхського монастиря на чолі з абатом Отгаром (*Otgarius abba*, † після 864) серед 18-ти інших місцевостей у Східній Марці, зокрема, “Смідахи (сучасний Абсдорф в окрузі Тульн у Нижній Австрії. – *О. К.*) з десятьма виноградниками у Вахові” (“*Smidaha cum decem vineis ad Uuahouua*”) (див.: MGH *Diplomata* Т. 1. P. 165; MMFH. Т. 3. S. 65), тобто володінь у землях, переданих 830 р. цьому ж монастиреві у межах Вахау, на території сучасних Шпітца і Агсбаха (округ Кремс-Ланд) у межах Нижньої Австрії (див. приміт. 3: MMFH. Т. 3. S. 65). Так духівництво монастиря (абатства) Св. Маврикія значно розширило володіння і межі церковної юрисдикції останнього на теренах Вахау та уздовж усього баваро-слов'янського фронтиру напередодні кирило-мефодіївської місії у Моравії.

* Нагадаємо, що у сфері впливу Фрайзинга знаходилися також землі на заході – у межах сучасних Пухенау та Пьостлінгберга, неподалік Лінца, що підтверджує угода фрайзинзького єпископа Атто з мосбурзьким абатом Регінбертом 807 р. (див.: Pfeiffer F. *Altwege und Altgrenzen...* S. 159–160; Aspernig W. *Die grundherrschaftliche Entwicklung...* S. 15–18; Good L. M. *Land and Landscape...* P. 259), а також угода фрайзинзького єпископа Хіттона та графа Вільгельма зі слов'янами 21 серпня 827 р. (див.: MMFH. Т. 3. S. 23–24).

¹⁵ Vancsa M. *Geschichte Nieder- und Oberösterreichs. Deutsche Landesgeschichten* / hg. von A. Tille. Gotha : Friedrich Andreas Perthes Aktiengesellschaft, 1905, Bd. 1 : Bis 1283. S. 146; Lechner K. *Geschichte der Besiedlung...* S. 35, 37.

баварського (а згодом східнофранкського) короля Людовіка¹⁶. Зокрема, своїм актом від 6 жовтня 832 р. він санкціонував надання діоцезу територій, “які є у провінції аварів, тобто місце, де здавна було укріплення, що зветься Герілунгбург з володіннями, збереженими довкола, межі яких проходять від того місця, де Ерлафа вливається в Дунай, вгору уздовж берега тієї ж річки аж до місця, назва якого Ердгастегі, і від тієї річки на схід аж до середини гори, що у вінадів (слов’ян. – *О. К.*) Коломецца зветься (...) і від того місця на північ аж до Дунаю, і на південь, і захід по хребті гори аж до вищезгаданого місця Ердгастегі”¹⁷. У процитованому акті наголошувалося на передачі Регенсбурзькому єпископству на чолі з єпископом Батуріком (*Baturicus*, 817–847) усіх видів володінь в окреслених межах “зі слов’янами, що там само проживали” (“*cum Sclavis ibidem commanentibus*”)¹⁸. Останніх, отже, відповідною санкцією короля Людовіка 6 жовтня 832 р. було підпорядковано духовній владі Регенсбурга, який, як наслідок, поширив свою церковну юрисдикцію на новоприєднані землі, виконуючи відтак основне завдання Баварської Церкви на пост-аварському просторі.

Проникнення регенсбурзького духівництва в інші місцевості Східної марки й зокрема у межах Паннонії впродовж 830-х–850-х рр. відбувалося завдяки частим даруванням місцевими елітами власних земель і маєтків Церкві Св. Еммерама¹⁹. Так, ще 14 вересня 808 р. троє місцевих вельмож-братів (досі, на жаль, сповна не ідентифікованих) Вірут (*Wirut*), Гізільмар (*Gisilmar*) і Венгільмар (*Uuentilmar*) подарували Регенсбурзькому єпископству успадковані від їхнього батька Еліса (*Elis*) землі у Паннонії, “у місцевості, що зветься Еольвспах аж до Візахи, звідти аж до Вінтерпаху й звідти, простягаючись аж до двох курганів, й аж до вищеназваних

¹⁶ Див. відповідні дарчі акти короля Людовіка: *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* (далі – CDEM) / studio et opera A. Boczek. Olomucii : Typographia Aloysii Skarnitzi, 1836. Т. 1 : 896–1199. Р. 24–28; MGH Diplomata. Т. 1. Р. 9–10, 87–89, 138–139; MMFH. Т. 3. S. 30–31, 42–45, 48–50.

¹⁷ “(...) quae sunt in provintia Avarorum, id est locum, ubi antiquitus castrum fuit qui dicitur Herilungoburg, cum reliquis adiacentibus in circuitu, quarum terminia sunt ab eo loco, ubi Erlafa in Danubium cadit, suraum per ripam eiusdem fluminis usque ad locum qui dicitur Erdgastegi, et ab eodem flumine in orientali parte usque in medium montem qui apud Uuinades Colomezza vocatur, (...) et ab eo loco in parte aquilonis usque in Danubium et ad meridiem et occidentem per verticem montis (...) usque ad suprasictum locum Erdgastegi”, MGH Diplomata. Т. 1. Р. 10; MMFH. Т. 3. S. 30–31.

Herilungoburg – стародавнє укріплення, розташоване поблизу міста Гросс-Пьохларн в окрузі Мельк, в межах сучасної нижньоавстрійської громади Ерлауф (див. приміт. 3: MMFH. Т. 3. S. 30).

Erlafa – річка Ерлауф, права притока Дунаю у Нижній Австрії.

Erdgastegi – назва місцевості, розташованої декілька кілометрів навпроти течії Ерлауфу, на його правому березі (див. приміт. 5: Ibid. S. 31).

Colomezza – гористий масив між Нижнім Ерлауфом і Мельком. Його слов’янська назва, як помітно зі змісту документу, до сьогодні збереглася стосовно пагорба Кульмберг над Ордінгом, неподалік від Пьохларна (див. приміт. 4: Ibid. S. 30). Західніше означених вище володінь Регенсбурзького єпископства розташовувалися землі, надані Людовіком II баварському монастиреві Герріден 5 січня 831 р., “тобто деякі місцевості, що зветься Белаа, Меділіца, Грунавіта” (“*id est quaedam loca quae nuncupantur Belaa, Medilica, Grunautia*”), див.: MGH Diplomata. Т. 1. Р. 4; MMFH. Т. 3. S. 29).

Belaa – території довкола річки Пілах; *Medilica* – Мельк (див.: Vancsa M. *Geschichte Nieder- und Oberösterreichs...* S. 141; Lechner K. *Der “pagus Grunzwiti” und seine Besitzverhältnisse. Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich. Serie: Neue Folge.* Wien, 1958/1960. Bd. 34. S. 304, 310, 315).

Grunautia – найімовірніше, нижньоавстрійська історична місцевість Грунцвітігау (*Grunzwitigau*) між містами Санкт-Пьольтен і Маутерн (округ Кремс), де сьогодні знаходиться селище та однойменна місцева громада Грюнц (округ Санкт-Пьольтен) на території Нижньої Австрії (див.: Vancsa M. *Geschichte Nieder- und Oberösterreichs...* S. 141; Lechner K. *Der “pagus Grunzwiti”...* S. 301–324).

¹⁸ MGH Diplomata. Т. 1. Р. 10; MMFH. Т. 3. S. 31.

¹⁹ Див., наприклад: Mitterauer M. *Karolingische Markgrafen im Südosten. Fränkische Reichsaristokratie und bayerischer Stammesadel im österreichischen Raum. Archiv für österreichische Geschichte.* Wien ; Graz ; Köln : Hermann Böhlau Nachf. ; Kommissionsverlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften in Wien, 1963. Bd. 123. S. 86–87.

аварських місцевостей”²⁰. Ці володіння, окреслені, головню, названими струмками *Eolvespach*, *Vuisaha*, *Uuinterpah*, варто шукати у межах сучасної федеральної землі Бургенланд, довкола міста Маттерсбург²¹. Австрійські історики Герберт Мітша-Мергейм*, Фрітц Ціммерманн, Рудольф А. Грандек, Вальтер Пол переконливо локалізували їх у басейні східноавстрійської річки Вульки, під якою слід розуміти саме згаданий в акті 808 р. гідронім “*Eolvespach*”²². Підсумовуючи пошуки означених регенсбурзьких дарувань, В. Пол, зокрема, розмістив їх на просторі близько двадцяти миль на захід від Маттерсбурга, де Регенсбург мав володіння також в XI ст.²³

Місцем розташування “аварських місцевостей” (“*loca Auarorum*”), означених у межах володінь Св. Еммерама, може бути широкий простір між сучасними містами Вінер-Нойштадт (Нижня Австрія) і Оденбург (угор. Шопрон, Північно-Західна Угорщина). Про це свідчить

²⁰ “(...) in loco, qui dicitur Eolvespach vsque ad Vuisaha, indeque vsque ad Uuinterpah et inde tendens vsque ad duos tumulos, et vsque ad supra dicta loca Auarorum”, Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis / studio et opera G. Fejér. Budae : Typis Typogr. Regiae Universitatis Ungaricae, 1831. T. 7. Vol. 1 : Ad stirpem Arpadianam supplementaris. P. 69; MMFH. T. 3. S. 19.

²¹ Див., зокрема: Mitscha-Märheim H. Nochmals: Awarische Wohnsitze und Regensburger Besitz im Burgenland! *Burgenländische Heimatblätter*. Eisenstadt, 1953. Bd. 15. S. 46–48; Zimmermann F., Hrandek R. A. Nochmals: Regensburger Traditionsnotiz von 808. *Burgenländische Heimatblätter*. Eisenstadt, 1954. Bd. 16. S. 25–34; Pohl W. The Avars. A Steppe Empire in Central Europe, 567–822. Ithaca ; London : Cornell University Press, 2018. P. 388.

* Щоправда, Г. Мітша-Мергейм спочатку помилково локалізував дарування Елісових нащадків духовництву Св. Еммерама між сучасним містами Гайнбургом (округ Брук на Лайті) у Нижній Австрії та Кітзеє (округ Нойзідль ам Зе) у межах землі Бургенланд (див.: Mitscha-Märheim H. Awarische Wohnsitze und Regensburger Besitz zwischen Hainburg und Kitsee. *Burgenländische Heimatblätter*. Eisenstadt, 1952. Bd. 14. S. 150–156), однак, пізніше змінив свої погляди на користь переконливішої версії розміщення регенсбурзьких володінь у басейні річки Вулька (див.: Mitscha-Märheim H. Nochmals: Awarische Wohnsitze... S. 46–48).

²² Mitscha-Märheim H. Nochmals: Awarische Wohnsitze... S. 46–48; Zimmermann F., Hrandek R. A. Nochmals: Regensburger Traditionsnotiz... S. 25–34; Pohl W. The Avars... P. 388. Раніше тривала дискусія навколо локалізації вищезгаданих регенсбурзьких володінь: у межах Нижньої Австрії, або ж у різних місцевостях сучасного Бургенланду (див.: Mitscha-Märheim H. Awarische Wohnsitze... S. 150–156; Mitscha-Märheim H. Nochmals: Awarische Wohnsitze... S. 46–48; Zimmermann F., Hrandek R. A. Nochmals: Regensburger Traditionsnotiz... S. 25–34; Pohl W. The Avars... P. 388). Наведена нами бургенландська версія сьогодні є переконлива, сповна доведена і підтримана більшістю істориків, котрі зауважують, що *Eolvespach* слід відчитувати, як помилкове написання назви гідроніма та навколишніх земель “Вольфсбах” (*Wolfsbach*), що пізніше слов’янізувалася до назви “*Wulka*” на позначення однойменної східноавстрійської річки Вулька (див.: Mitscha-Märheim H. Nochmals: Awarische Wohnsitze... S. 47; Zimmermann F., Hrandek R. A. Nochmals: Regensburger Traditionsnotiz... S. 25–27, 29; Pohl W. The Avars... P. 388). *Wolfsbach* дослівно означає “вовчий струмок”, а слов’янізована назва “*Wulka*” походить від слов’ян. “*vlk*” – вовк, що з великою часткою імовірності дозволяє ототожнити ці два найменування. Натомість *Vuisaha* ідентифікується з історичною назвою гідроніма Візбах (*Wiesbach*) (див.: Mitscha-Märheim H. Nochmals: Awarische Wohnsitze... S. 47; Zimmermann F., Hrandek R. A. Nochmals: Regensburger Traditionsnotiz... S. 27, 31; Pohl W. The Avars... P. 388), під яким сьогодні слід розуміти струмок Едлесбах у межах сучасного Візена (округ Маттерсбург, Бургенланд) й, очевидно, також його подальшу течію – струмок Хімербах, що впадає до Вульки (див.: Mitscha-Märheim H. Nochmals: Awarische Wohnsitze... S. 47; Zimmermann F., Hrandek R. A. Nochmals: Regensburger Traditionsnotiz... S. 27, 31, 34). Назва “*Wiesbach*” етимологічно вказує на форму “*Wiesach*” – “луговий потік” (див.: Pohl W. The Avars... P. 388). Врешті, *Uuinterpah* необхідно ідентифікувати, як Вінтербах (*Winterbach*) – сучасний потік Гайсграбенбах, що протікає територією Маттерсберга. Волога лугова місцевість у його середній течії досі носить назву “*Wintersumpf*”, що етимологічно пов’язана зі старою назвою потоку *Winterbach* (див.: Mitscha-Märheim H. Nochmals: Awarische Wohnsitze... S. 47–48; Zimmermann F., Hrandek R. A. Nochmals: Regensburger Traditionsnotiz... S. 31, 34). Останній розташовувався південніше окреслених територій, обмежував їх з півдня, звідки означена межа регенсбурзьких володінь доходила до двох великих курганів (“*ad duos tumulos*”), згаданих у дарчому акті Елісових спадкоємців, розташованих поблизу сучасних міст Марц і Порбах в окрузі Маттерсбург федеральної землі Бургенланд (див.: Mitscha-Märheim H. Nochmals: Awarische Wohnsitze... S. 47; Zimmermann F., Hrandek R. A. Nochmals: Regensburger Traditionsnotiz... S. 31–34).

²³ Pohl W. The Avars... P. 388.

великий аварський могильник у Циллінгталі (округ Айзенштадт-Умгебунг, Бургенланд) та інші поховальні знахідки аварського походження (зокрема типовий керамічний посуд і скляні намистини) з початку IX ст., виявлені на схід від селища Вальберсдорф (округ Маттерсбург, Бургенланд)²⁴. Відзначмо, що дане окреслення цілком відповідає території, відведеній для розселення вцілілих після 805 р. аварів “*inter Sabariam et Carnontum*” у межиріччі Раабу і Дунаю²⁵, вкотре підтверджуючи правильність наведених географічних меж паннонських володінь Св. Еммерама, здобутих 808 р.

Така локалізація новоприєднаних регенсбурзьких земельних дарувань географічно значно віддалює їх від тих володінь, які духівництво Св. Еммерама отримало після видання акту 14 вересня 808 р. у межах Східної марки, що, на перший погляд, суперечить логіці розширення меж діоцезу та поширення його церковної традиції. Як ми згодом переконаємося, інші свої володіння у Паннонії, зокрема в Тульні – території, близькій у географічному відношенні до “бургенландського окреслення” дарувань 808 р., Регенсбурзьке єпископство отримало значно пізніше – лише 837 р. (через 29 років)²⁶. Однак цьому є логічне пояснення.

Перші ініціативи місіонерської діяльності вихідців із майбутнього Регенсбурзького єпископства на теренах Паннонії сягають ще середини – другої половини VII ст. – часів Св. Еммерама (*Haimhrammus*, † між 652/692(?), або 715)²⁷, котрий і сам, як свідчить його агіограф, фрайзинзький єпископ Арбео (*Arbeonus*, 723–783), “погодився землями Паннонії до могутнього племені аварів відправитись, там чи то заради розп’ятого Христа, чи за їх волею, життя завершити пообіцяв”²⁸. Започаткована у такий спосіб християнізація місцевого аварського (*Huni*) та слов’янського (*Vandali/Uuinida*) населення* спричинила також початок колонізації паннонських земель германцями-християнами²⁹. Такими колоністами (чи їх нащадками), вочевидь, були жертводавці Регенсбурзького єпископства (певним чином пов’язані з ним) – Вірут, Гізільмар і Вентільмар, про що свідчать їхні германські імена, а також ім’я їхнього слуги Герелоха (*Gereloh*), згаданого у дарчому акті 808 р.³⁰ Духівництво Регенсбурга натомість, будучи справді зацікавленим в отриманні нових територій у тогочасній Паннонії³¹, цілком могло прагнути завдяки здобутим 808 р. земельним даруванням закріпитися тут задля поширення

²⁴ Mitscha-Märheim H. Nochmals: Awarische Wohnsitze... S. 47.

²⁵ Див. насамперед: *Annales regni Francorum inde ab A. 741. usque ad A. 829. qui dicuntur Annales Laurissenses Maiores et Einhardi. Monumenta Germaniae Historica. Scriptores Rerum Germanicarum* (далі – MGH Scriptores) / ed. G. H. Pertzii, F. Kurze. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Hahniani, 1895. P. 119; *Annales Tiliiani. MMFH* / ed. D. Bartoňková, L. Havlík, Z. Masařík, R. Vačerka. Praguae ; Brunae : Universita J. E. Purkyně, 1966. T. 1 : Annales et chronicae. S. 58. Див. також: Koller H. Der “mons Comagenus”. *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*. Graz ; Köln, 1963. Bd. 71. S. 244; Mitterauer M. Karolingische Markgrafen... S. 86; Štefanovičová T. Osudy starých Slovanov. Martin : Osveta, 1989. S. 69; Szóke B. M. Christliche Denkmäler in Pannonien aus der Karolingzeit. *Zalai Múzeum*. Zalaegerszeg, 2002. № 11. S. 249; Pohl W. The Avars... P. 388.

²⁶ Див. дарчий акт графа Ратбода (*Ratpodus comes*, 833–854) 837 р.: CDEM. T. 1. P. 21; MMFH. T. 3. S. 37. Див. також: Mitterauer M. Karolingische Markgrafen... S. 98.

²⁷ Pohl W. The Avars... P. 388–389.

²⁸ “(...) partibus Pannoniae ad robustam gentem Avarorum se iturum professus est, ibi se aut pro Christum crucifixum pollicebat aut illius nutu vitam finire”, Vita vel passio Haimhrammi episcopi et martyris Ratisbonensis. *Arbeonis episcopi Frisingensis Viatae sanctorum Haimhrammi et Corbiniani* / recognovit B. Krusch. MGH Scriptores. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Hahniani, 1920. P. 33.

* Саме етнонімами “*Huni*” та “*Vandali/Uuinida*” часто називали відповідно аварське і слов’янське населення колишнього Аварського каганату, зокрема у баварському літературному та історичному дискурсах IX ст. (див.: Pohl W. The Avars... P. 389).

²⁹ Zimmermann F., Hrandek R. A. Nochmals: Regensburger Traditionsnotiz... S. 28–29.

³⁰ Pohl W. The Avars... P. 388. Ф. Ціммерман вважав, що Еліс та його сини належали до баварського знатного роду Хуосі (*Huosi*), що в IX ст. володів землями довкола Піттена (сучасної нижньоавстрійської комуні в окрузі Нойнкірхен, а також однойменної річки Піттен, притоки Лайти) і Оденбурга/Шопрона (див.: Zimmermann F., Hrandek R. A. Nochmals: Regensburger Traditionsnotiz... S. 29).

³¹ Pohl W. The Avars... P. 388.

християнства на теренах, значно віддалених від імперських центрів³², адже сподвижництво їхнього покровителя, Св. Еммерама, надихало клір початку IX ст. наслідувати його приклад³³. Тож саме дві причини – історична тяглість місіонерської традиції Регенсбурга у “венедо / вандало-гунських” (тобто слов’яно-аварських. – *О. К.*) володіннях Паннонії і Баварії та залежність християнського місіонерства від матеріального забезпечення та земельних дарувань правлячих і місцевих еліт (де попервах, власне, й проходила місіонерська практика того чи іншого кліру) – стали визначальними чинниками несистематичного поширення церковної традиції св. Еммерама на вищезгаданих землях.

Ситуація дещо змінилася на початку 830-х рр., коли почали більш-менш викристалізуватися напрямки розширення регенсбурзьких дієцезіальних територій у Східній марці (уздовж Дунаю) та в межах Паннонії³⁴. У 833 р. граф Траунгау – Вільгельм передав єпископству “все, що у Сконгерінзі, Хемінатумі і Пурхеймі мав”³⁵, а наступного 834 р. – “свої володіння (...) у місцевості, що зветься Берсниха, тобто храм і маєток з пожитками, а також збереженими будівлями”³⁶. У 837 р. інший префект Східної марки (і зокрема Паннонії), граф Ратбод у присутності короля Людовіка (“*in presentia regis*”) передав Регенсбурзькому дієцезу всі свої володіння в Тульні (“*ad Tullinam*”)³⁷. Шістнадцять років по тому Людовік II Німецький значно розширив землі даного єпископства на півночі, підтвердивши своїм актом від 18 січня 853 р. надання духовництву Св. Еммерама всіх територій “між Айстом і Наарном, а саме від місць, де вони вливаються в Дунай, аж до місць, де з русел стікаються в ріки, і так аж до Північного лісу, у тій частині лісу без визначеної межі (...)”³⁸. У документі йшлося про всі землі, розташовані на

³² Zimmermann F., Hrandek R. A. Nochmals: Regensburger Traditionsnotiz... S. 33.

³³ Pohl W. The Avars... P. 389.

³⁴ Стаючи, однак, на хитку у даному випадку площину порівнянь і аналогій, відзначимо, що на відміну від Пассауського дієцезу, чії території в той час розширювалися послідовно із заходу на схід, від Рідмарку до Шьонабрунна (округ Брук на Лайті) та Віденського лісу в сучасній Нижній Австрії (див.: MMFH. Т. 3. S. 20–23, 31–35), володіння Регенсбурзького єпископства й надалі розросталися доволі непослідовно, хоча й почасти систематично.

³⁵ “(...) omnia, que in Sconheringa, Cheminatum et Purchein habuit (...)”, CDEM. Т. 1. P. 20.

Sconheringa – сучасне місто Шьонерінг поблизу Лінца (округ Лінц) у Верхній Австрії (див.: Mitis O. Die Suche nach der Heimat des Ostmarkgrafen Wilhelm. *Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich*. Wien, 1948. Bd 29/1944–1948. S. 42; Mitterauer M. Karolingische Markgrafen... S. 104).

Cheminatum – сучасна громада Кематен ам Іннбах (округ Гріскірхен, Верхня Австрія) неподалік від міст Вільхерінга (округ Лінц) та Вельса в окрузі Вельс-Ланд (див.: Mitis O. Die Suche nach der Heimat... S. 42; Mitterauer M. Karolingische Markgrafen... S. 105).

Purchein – місто Пухгам (округ Ефердінг Верхня Австрія) поблизу Лінца (див.: Mitis O. Die Suche nach der Heimat... S. 43; Mitterauer M. Karolingische Markgrafen... S. 105).

³⁶ “(...) res proprietatis sue (...) in loco nominato Bersnicha, id est ecclesiam et casam cum curte atque reliquis edificiis (...)”, процитовано за фрагментом акту графа Вільгельма 834 р., опублікованого австрійським істориком Оскаром Мітісом: Mitis O. Die Suche nach der Heimat... S. 45. Див. також: MMFH. Т. 3. S.33. *Bersnicha* – давня слов’янська назва сучасної нижньоавстрійської громади Першлінг (округ Санкт-Пьольтен), а також однойменної річки у Нижній Австрії (див.: MMFH. Т. 3. S. 33 [приміт. 1], а також: Šembera A. V. Západní slované v pravěku. Ve Vídni : Nákladem spisovatelovým, 1868. S. 241; Mitis O. Die Suche nach der Heimat... S. 43; Mitterauer M. Karolingische Markgrafen... S. 105). Окреслений терен входив до зони розселення слов’ян, що тим паче зумовлювало там колонізаційну та місіонерську діяльність регенсбурзького кліру.

³⁷ CDEM. Т. 1. P. 21; MMFH. Т. 3. S. 37. Див. також: Mitterauer M. Karolingische Markgrafen... S. 98. Пізніше східнофранкський король Людовік Німецький своїм актом від 1 травня 859 р. також надав єпископству Св. Еммерама половину ленного наділу (“*medietatem unius fisci*”) Ратбода у паннонському Тульні (“*Tullina, situs in regione Pannonia*”), за умови, що Ратбод тимчасово утримуватиме його, доки не отримає компенсаційні володіння в іншому місці (див.: CDEM. Т. 1. P. 27–28; MGH Diplomata. Т. 1. P. 139; MMFH. Т. 3. S. 49–50).

³⁸ “(...) inter Agastam et Nardinam, a locis videlicet ubi ipsa in Dunabium fluunt, usque ad loca, ubi de venis in amnes dirivantur, et ita usque in Nortuualt in hanc partem silve sine termini conclusione (...)”, CDEM. Т. 1. P. 25; MGH Diplomata. Т. 1. P. 88; MMFH. Т. 3. S. 42–43.

лівому березі Дунаю між згаданими річками з необмеженою межею (*“sine termini conclusion”*) на півночі³⁹, де пролягала безлюдна і непроникна смуга лісу⁴⁰, яка й унеможливила визначення чіткої лінії розмежування⁴¹.

За підрахунками Ганса Краваріка, дарування Людовіка II Регенсбурзькому єпископству Св. Еммерама налічували щонайменше 850 старих поселень, серед яких: Наарн, Пратцтрум, Стаффлінг, Лоа, Гьорсторф, Міттеркірхен, Цайтлінг, Перг, Вінден, Трагвайн, а також села Айстгофен і Вайнцірль⁴². Це дає підстави не погодитися з висновками Алексіса Власто, що “такий подарунок не був чимось надзвичайним і в цьому випадку забезпечив Регенсбургу потенційні інтереси на значній відстані від Моравії”⁴³. Відсутність чітко визначеної північної межі регенсбурзьких володінь, а також розташування в їх межах стародавнього шляху Наарн – Баумгартен – Лоа – Гьорсторф та інших дорожніх комунікацій, зокрема вздовж Вагри (Верхня Австрія) до Дунаю⁴⁴ могли сприяти проникненню місіонерів з Регенсбурга навіть у володіння Моймировичів⁴⁵.

* * *

Назагал, єпископства Фрайзинга та Регенсбурга, а також Альтайхський монастир Св. Маврикія займали не менш важливе місце у практиці дарчих та конфірмаційних актів Каролінзького правлячого двору та його місцевих урядових еліт *“terrae Auarorum”* та *“in regione Pannonia”*. На новоосвоєних теренах духівництво згаданих діоцезів та монастирських спільнот, окрім звершення головних колонізаційних та місіонерських завдань, почасти ставало важливим інтегруючим фактором для місцевого слов'янського населення. Найбільш показовим у даному контексті є приклад діяльності фрайзинзького єпископату *“ad Pohinaua”*. Межі його володінь, а також альтайхських монастирських теренів на окремих ділянках сформували внутрішні еклезіальні фронтири з дієцезіальними та місіонерськими теренами Пассауського єпископства Св. Стефана. Історично найглибшою в межах пост-аварської Паннонії та Східної марки була регенсбурзька церковна традиція Св. Еммерама. Завдяки інтенсивним земельним даруванням місцевих урядових еліт та конкретно баварського (пізніше східнофранкського) короля Людовіка II володіння Регенсбурзького єпископства розросталися, а з початку 830-х рр. почали більш систематично викристалізовуватися напрямки та межі колонізаційної та місіонерської діяльності духівництва Св. Еммерама на окреслених вище землях.

Agasta та *Nardinum* – архаїчні, індоєвропейські назви річок Айст і Наарн, північних приток Дунаю (див.: MMFH. T. 3. S. 42 [приміт. 4]. Див. також: Holub Z. Jazykové doklady... S. 105–106, 116–117; Krawarik H. Das Machland und seine Herren. *Mitteilungen des Oberösterreichischen Landesarchivs*. Linz, 2008. Bd. 21. S. 35; Кардаш О. Проблема розмежування місіонерських сфер впливу латинських церковних діоцезів на пост-аварському просторі першої половини IX ст. *Українсько-угорські етюди* / за ред. Л. В. Войтовича. Львів, 2019. Вип. 3. С. 30).

Nortuualt – лісова смуга між верхньоавстрійськими річками Вальдайст і Малий Наарн, або між Трагвайном і Гутау, громадами округу Фрайштадт у Верхній Австрії (див.: Krawarik H. *Siedlungsprozesse des Frühmittelalters*... S. 92; Кардаш О. Проблема розмежування... С. 30).

³⁹ Див. зокрема: Reutter H. Ein fränkisches Grenz- und Siedlungssystem in den karolingischen Südostmarken. *Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich* / red. von M. Vancsa. Wien, 1912. Bd. 10. S. 47–48; Власто А. П. Запровадження християнства у слов'ян. Вступ до середньовічної історії слов'янства. Київ : Юніверс, 2004. С. 39, а також наші недавні студії: Кардаш О. Проблема розмежування... С. 31.

⁴⁰ Див.: Кардаш О. Проблема розмежування... С. 31. “Переважно безлюдний захисний пояс” австрійський історик Хервіг Вольфрам локалізує також на території між Віденським лісом та річкою Енс (див.: Wolfram H. Der heilige Rupert und die antkarolingische Adelsopposition. *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*. Wien ; Köln ; Graz, 1972. Bd. 80. S. 15).

⁴¹ Reutter H. Ein fränkisches Grenz- und Siedlungssystem... S. 48; Hauer R. Něco o hranicích okresu Gmünd. *Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích*. URL: <https://www.kohoutikriz.org/autor.html?id=hauer>; Кардаш О. Проблема розмежування... С. 31.

⁴² Krawarik H. *Siedlungsprozesse des Frühmittelalters*... S. 92

⁴³ Власто А. П. Запровадження християнства у слов'ян... С. 39. Див. також наш попередній коментар стосовно висновків А. Власто: Кардаш О. Проблема розмежування... С. 31–32.

⁴⁴ Krawarik H. Das Machland... S. 42; Кардаш О. Проблема розмежування... С. 31.

⁴⁵ Кардаш О. Проблема розмежування... С. 31–32.

Отже, Каролінги спільно з місцевими урядовими елітами – графами Траунгау та префектами Східної марки й Паннонії свідомо нарощували потенціал діоцезів та окремих монастирських спільнот Баварської Церкви на східних порубіжжях своїх володінь, надаючи їм в розпорядження широкі землеволодіння з усіма наявними господарськими та природними ресурсами, транспортними комунікаціями, а подекуди – з наявними церковними структурами та християнськими спільнотами. Це, у свою чергу, призвело до активнішої церковної та політичної інтеграції місцевих *gentium* до лона Латинської Церкви та політичних структур Східнофранкського королівства.

**THE CAROLINGIAN LAND DONATIONS TO THE BAVARIAN CHURCH AS A MEANS OF
COLONIZATION AND MISSIONARY DEVELOPMENT OF “YOUNGER EUROPE” (THE FIRST
HALF – THE MIDDLE OF THE 9TH CENTURY)
PART 2**

Ostap KARDASH

*Vasyl' Stefanyk Precarpathian National University,
Department of World History,
Centrum Studiorum Mediaevalium
Shevchenko St., 57, 76018, Ivano-Farnikvsk, Ukraine
e-mail: ostap.kardash@gmail.com*

Summary

The article is devoted to the problem of colonization and missionary development of the post-Avar space of the “Younger Europe” by the Bavarian clergy, in particular the territories within the Eastern Mark, Pannonia and Moravia, in the first decades after the collapse of the Avar Khaganate. Based on the analysis of a large number of beneficent diplomas from the Chancellery of Emperor Charlemagne, his descendants – Louis I the Pious and Louis II the German, as well as the local governing elites, the dynamics, specifics and geographical boundaries of land expansion and spreading of church tradition of a range of the Bavarian dioceses and the separate monastic communities in the mentioned areas are outlined in the article.

Considerable attention is paid to the formation of missionary territories and landholdings of the dioceses of Salzburg and Passau (in the Part 1), the episcopacies of Freising and Regensburg, as well as the monastic community of Altaich (in the Part 2) within the post-Avar Danubian region against the wide background of colonization and missionary development of the outlined area, which was sanctioned by official diplomas of the above-mentioned Carolingian rulers and local margraves. In addition, the actual article represents the author's attempt to reconstruct and delineate the geographical boundaries and partly the internal frontiers of the mentioned landholdings and missionary fields of the Bavarian ecclesiastical dioceses and separate monasteries, in particular, within the Eastern Mark, Pannonia and the southwestern Moravian lands during the first half – the middle of the 9th century; to reconstruct the process and dynamics of formation and further development of the transport-ecclesiastical systems and missionary routes within the diocesan and monastic possessions of the Bavarian Church; to investigate the influence of the mentioned transport-ecclesiastical systems and local monastic and evangelistic centres on the missionary practice of the Bavarian clergy in their own newly acquired territories.

The author concludes that the Bavarian clergy of all ecclesiastical provinces and monasteries were united by a common goal – to evangelize and integrate the local population within their own possessions and to spread the Carolingian political influence together with the Latin ecclesiastical tradition to the eastern Slavic lands bordering the Carolingian possessions.

Keywords: *The Episcopacy of Passau, the Archbishopric of Salzburg, the Episcopacy of Freising, the Episcopacy of Regensburg, the Monastery of Altaich, diocese, beneficent diploma.*

REFERENCES

Aspernig, W. (1999). Die grundherrschaftliche Entwicklung der nordwestlichen Umgebung von Linz (Puchenau und Pöstlingberg) von der bayerischen Landnahme bis zur Aufhebung der Grundherrschaft [The manorial development of northwestern environs of Linz (Puchenau and Pöstlingberg) from the Bavarian conquest to the abolition of the manorial rule]. *Historisches Jahrbuch der Stadt Linz 1997* [Historical yearbook of the city of Linz 1997]. Linz: Archive of the City of Linz, pp. 11–108 (in German).

Bartoňková, D., Havlík, L., Masařík, L., Vačerka, R. (Eds.). (1966). *Annales Tiliani* [The Annals of Tilianus]. *Magnae Moraviae Fontes Historici: Prameny k dějinám Velké Moravy* [The Sources to the history of Great Moravia]. Praga; Brna: J. E. Purkyně University, vol. 1: *Annales et chronicae* [Annals and chronicles], pp. 58–59 (in Latin).

Bartoňková, D., Havlík, L., Hrbek, I., Ludvíkovský, D., Vačerka, R. (Eds.). (1969). *Magnae Moraviae Fontes Historici: Prameny k dějinám Velké Moravy* [The Sources to the history of Great Moravia]. Brno: J. E. Purkyně University, vol. 3: *Diplomata. Epistolae. Textus historici varii* [Diplomas, letters, various historical texts] (in Latin).

Boczek, A. (Ed.). (1836). *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* [The Codex of diplomas and letters of Moravia]. Olomucii: Typography of Aloys Skarnitzki, vol. 1, pp. 896–1199 (in Latin).

Fejér, G. (Ed.). (1831). *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* [The Codex of ecclesiastical and civil diplomas of Hungary]. Budae: Typography of the Royal University of Hungary, vol. 7, v. 1 (in Latin).

Goldberg, E. J. (2006). *Struggle for Empire: Kingship and Conflict under Louis the German 817–876*. Ithaca; London: Cornell University Press (in English).

Good, L. M. (2012). *Land and Landscape: The Transformation from Agilolfing to Carolingian Bavaria, 700–900* : A dissertation submitted in partial satisfaction of the requirements for the degree Doctor of Philosophy in History. *Extended abstract of candidate's thesis*. Los Angeles : University of California (in English).

Hauer, R. Něco o hranicích okresu Gmünd [Something about the borders of the district of Gmünd]. *Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích* [South Bohemian Scientific Library in České Budějovice]. Retrieved from: <https://www.kohoutikriz.org/autor.html?id=hauer> (in Czech).

Herzberg-Fränkel, S. (Ed.). (1904). *Liber confraternitatum vetustior* [The senior book of congeners]. *Monumenta Germaniae Historica. Necrologia Germaniae* [The monuments of the history of Germany. Necrology of Germany]. Berolin: Apud Weidmannos, vol. 2: *Diocesis Salisburgensis* [The Diocese of Salzburg], pp. 4–44 (in Latin).

Holub, Z. (2014). *Jazykové doklady prehistorické podunajské migrace slovanského etnika na český jih* [The linguistic evidences of prehistoric Danubian migration of Slavic ethnic group to the Czech South]. Opava: The Silesian University in Opava; Optys (in Czech).

Houben, H. (1976). Eine wiederentdeckte Urkunde des Abtes Gozbald von Niederaltaich [The rediscovered document of Abbot Gozbald of Niederaltaich]. *Archivalische Zeitschrift* [Archival Journal], no. 72, pp. 11–21 (in German).

Kardash, O. (2020). An attempt at delineation of the eastern missionary route of the clergy of Passau on the lands of the post-Avar Danube region during the first half of the 9th century. *Konštantínove listy* [Constantine's letters], no. 13 (2), pp. 1–19 (in English).

Kardash, O. (2021). Karolinzki zemelni daruvannia Bavarskii Tserkvi yak zasib kolonizatsiinoho ta misionerskoho osvoiennia “Molodshoi Yevropy” (persha polovyna – seredyna IX st.). Chastyna 1 [The Carolingian land donations to the Bavarian Church as a means of colonization and missionary development of “Younger Europe” (the first half – the middle of the 9th century). Part 1]. *Halychyna. Naukovyi i kulturno-prosvitnii chasopys* [Galicia. Scientific, Cultural and Educative, Local Lore Periodical], no. 34, pp. 7–22 (in Ukrainian).

Kardash, O. (2019). Problema rozmezhuvannia misionerskykh sfer vplyvu latynskykh tserkovnykh diotseziv na post-avarskomu prostori pershoi polovyny IX st. [The problem of demarcation of the missionary spheres of influence of the Latin Church dioceses in the post-Avar space during the first half of the 9th century]. *Ukrainsko-uhorski etudy* [The Ukrainian-Hungarian etudes], no. 3, pp. 7–34 (in Ukrainian).

Kehr, P. (Ed.). (1934). *Monumenta Germaniae Historica. Diplomata Regum Germaniae ex Stirpe Karolinorum* [The monuments of the history of Germany. Diplomas of the Kingdom of Germany of the Carolingian dynasty]. Berolin: Apud Weidmannos, vol. 1: *Ludowici Germanici, Karlomanni, Ludowici Iunioris diplomata* [Diplomas of Louis the German, Carloman, Louis the Child] (in Latin).

Koller, H. (1963). Der “mons Comagenus” [The “mountain Comagenus”]. *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung* [The Announcements of the Institute of the Austrian Historical Investigations], no. 71, pp. 237–245 (in German).

Krawarik, H. (2008). Das Machland und seine Herren [The Machland and its masters]. *Mitteilungen des Oberösterreichischen Landesarchivs* [Announcements of the Upper Austrian State Archive], no. 21, pp. 31–106 (in German).

Krawarik, H. (2014). Siedlungsprozesse des Frühmittelalters im Mühlviertel [The settlements processes of the early Middle Ages in the Mühlviertel]. *Jahrbuch der Gesellschaft für Landeskunde und Denkmalpflege*

Oberösterreich [The Yearbook the Society of Regional Studies and Monuments Preservation of Upper Austria], no. 159, pp. 37–112 (in German).

Lechner, K. (1924). Geschichte der Besiedlung und der ursprünglichen Grundbesitzverteilung des Waldviertels [The history of settlement and original distribution of realty in the Waldviertel]. *Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich* [The Yearbook of regional studies of Lower Austria], no. 19, pp. 10–210 (in German).

Lechner, K. (1958/1960). Der “pagus Grunzwiti” und seine Besitzverhältnisse [The “pagus Grunzwiti” and its ownership]. *Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich. Serie: Neue Folge* [The Yearbook of regional studies of Lower Austria. Series: New Episode], no. 34, pp. 301–324 (in German).

Löwe, H. (1971). Gozbald von Niederaltaich und Papst Gregor IV [Gozbald of Niederaltaich and Pope Gregory IV]. *Festschrift Bernhard Bischoff zu seinem 65. Geburtstag* [The collection of articles for Bernhard Bischoff's 65th anniversary]. J. Autenrieth, F. Brunhölzl (Eds.). Stuttgart: Anton Hiersemann, pp. 164–177 (in German).

Mitis, O. (1948). Die Suche nach der Heimat des Ostmarkgrafen Wilhelm [The search for the homeland of the Eastern Margrave Wilhelm]. *Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich* [The Yearbook of regional studies of Lower Austria], no. 29, pp. 42–46 (in German).

Mitscha-Märheim, H. (1952). Awarische Wohnsitze und Regensburger Besitz zwischen Hainburg und Kitsee [The Avar residences and the possession of Regensburg between Hainburg and Kitsee]. *Burgenländische Heimatblätter* [Homeland papers of Burgenland], no. 14, pp. 150–156 (in German).

Mitscha-Märheim, H. (1953). Nochmals: Awarische Wohnsitze und Regensburger Besitz im Burgenland! [Once more: The Avar residences and the possession of Regensburg in Burgenland!]. *Burgenländische Heimatblätter* [Homeland papers of Burgenland], no. 15, pp. 46–48 (in German).

Mitterauer, M. (1963). Karolingische Markgrafen im Südosten. Fränkische Reichsaristokratie und bayerischer Stammesadel im österreichischen Raum [Carolingian margraves in the Southeast. Frankish imperial aristocracy and Bavarian tribal nobility in Austrian space]. *Archiv für österreichische Geschichte* [The Archive of the Austrian history]. Vienna; Graz; Köln: Hermann Böhlau Nachf.; Publisher Commission of the Austrian Academy of Sciences in Vienna, vol. 123 (in German).

Pertz, G. H., Kurze, F. (Eds.). (1895). Annales regni Francorum inde ab A. 741. usque ad A. 829. qui dicuntur Annales Laurissenses Maiores et Einhardi [The Annals of the Frankish Kingdom since 741 until 829, which is called the Greater Annals of Lorch and by Einhard]. *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores Rerum Germanicarum* [The monuments of the history of Germany. The scribes of German kingdoms]. Hannoverae: Impensis Bibliopolii Hahniani (in Latin).

Pfeffer, F. (1955). Altwege und Altgrenzen auf dem Pöstlingberg Lichtenberg bei Linz [Old paths and old borders on the Pöstlingberg Lichtenberg near Linz]. *Jahrbuch des Oberösterreichischen Musealvereines* [The Yearbook of Upper Austrian Museum Association], no. 100, pp. 153–189 (in German).

Pohl, W. (2018). *The Avars. A Steppe Empire in Central Europe, 567–822*. Ithaca; London: Cornell University Press (in English).

Reutter, H. (1912). Ein fränkisches Grenz- und Siedlungssystem in den karolingischen Südostmarken [The Frankish boundary and settlement system in the Carolingian Southeastern marks]. *Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich* [The Yearbook of the regional studies of Lower Austria], no. 10, pp. 1–108 (in German).

Šembera, A. V. (1868). *Západní slované v pravěku* [The Western Slavs in prehistory]. Vienna: At the expense of the author (in Czech).

Štefanovičová, T. (1989). *Osudy starých Slovanov* [The fate of the ancient Slavs]. Martin: Osveta (in Slovak).

Szöke, B. M. (2002). Christliche Denkmäler in Pannonien aus der Karolingzeit [Christian monuments in Pannonia of the Carolingian period]. *Zalai Múzeum* [The Museum of Zala], no. 11, pp. 247–266 (in German).

Vancsa, M. (1905). Geschichte Nieder- und Oberösterreichs [The history of Lower and Upper Austria]. *Deutsche Landesgeschichten* [German national histories]. A. Tille (Ed.). Gotha: Friedrich Andreas Perthes Company, vol. 1: Bis 1283 [Until 1283] (in German).

Vita vel passio Haimhrammi episcopi et martyris Ratisbonensis [The life and suffering of Haimhramm, the Bishop and Saint of Regensburg]. (1920). *Arbeonis episcopi Frisingensis Viatae sanctorum Haimhrammi et Corbiniani* [The Lives of Saints Haimhramm and Corbinian by Arbeo, the Bishop of Freising]. B. Krusch (Ed.). *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores Rerum Germanicarum* [The monuments of the history of Germany. The scribes of German kingdoms]. Hannoverae: Impensis Bibliopillii Hahniani, pp. 26–100 (in Latin).

Vlasto, A. P. (2004). *Zaprovadzhenia khrystianstva u slovia. Vstup do serednovichnoi istorii slovia* [The Entry of the Slavs into Christendom: An Introduction to the Medieval History of the Slavs]. Kyiv: Yunivers (in Ukrainian).

Wolfram, H. (1972). Der heilige Rupert und die antikarolingische Adelsopposition [Saint Rupert and the anti-Carolingian noble opposition]. *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung [The Announcements of the Institute of the Austrian Historical Investigations]*, no. 80, pp. 4–34 (in German).

Zimmermann, F., Hrandek, R. A. (1954). Nochmals: Regensburger Traditionsnotiz von 808 [Once more: Regensburg traditional note since 808]. *Burgenländische Heimatblätter [Homeland papers of Burgenland]*, vol. 16, pp. 25–34 (in German).

Надійшла до редакції 30 червня 2022 р.